

Л.В.Олійник, полковник, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВО-СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

В даній статті визначено розуміння компетентісного підходу як необхідної умови сучасної освіти у військовому університеті. Стаття пропонує огляд деяких підходів вітчизняних та закордонних дослідників до визначення поняття “компетентність”. Автор описує основні сучасні теорії, які визначають компетентісний підхід в освіті як базовий по відношенню до професійної підготовки компетентного офіцера. Обґрунтовуються основні напрями вдосконалення системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Ключові слова: компетентність, компетенція, компетентісний підхід, магістр, військово-соціальне управління, військово-спеціальні дисципліни, навчання.

Постановка проблеми. Високопрофесійна підготовка військових фахівців в умовах військового університету є нагальним завданням у системі модернізації Збройних Сил України. Вона відбувається на основі поєднання високого професіоналізму та активізації механізму самовдосконалення та саморозвитку і забезпечує формування гуманістично спрямованої особистості, що сприяє утвердженню у військах патріота та громадянина з широким державницьким світоглядом, розвинутим почуттям офіцерської честі і водночас компетентного професіонала – фахівця своєї справи.

Метою сучасної вищої військової школи повинні стати забезпечення становлення цілісної особистості, цілеспрямований вплив і розвиток її здібностей, формування умінь і бажання навчатися протягом усього життя, створення умов для навчання як основи багатоступеневої військової освіти. Цей процес проходить шляхом розвитку військово-спеціальної компетентності магістра військово-соціального управління, ефективність якого залежить від використання сучасної концепції навчання військово-спеціальних дисциплін.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодення вимагає загальну орієнтацію освітнього процесу на компетентісний підхід, який потребує приведення його до відповідності потребам набувати необхідні компетентності що є важливим кроком для розвитку освіти України. Застосування компетентісного підходу до розробки професійних стандартів, освітніх (освітньо-професійних, освітньо-наукових) програм повинно привести до формування нової системи діагностичних засобів із переходом від оцінки знань до оцінки компетенцій та визначення рівня компетентності.

За визначенням І.А. Зязюна компетентісний підхід висуває на перше місце не інформованість, а вміння вирішувати проблеми, що виникають: у пізнанні і поясненні явищ дійсності (орієнтуватися, розуміти,

оцінювати) при освоєнні сучасної техніки і технології; у стосунках людей, в етичних нормах, в індивідуальній і груповій психології, у питаннях вибору партнерів, оцінці власних діянь; у практичному житті при виконанні соціальних ролей громадянина; при орієнтуванні в середовищі проживання, у правових нормах і адміністративних структурах, у споживчих і естетичних цінностях; у ситуації вибору професії і оцінки своєї готовності до навчання в професійному навчальному закладі, при необхідності орієнтуватися на ринкові праці, в системі професійної освіти; при необхідності рефлексії власних життєвих проблем, самоорганізації себе, вибору стилю і способу життя, набування особистісного досвіду спілкування і вирішення конфліктів [4, с. 329].

Процес набуття особистістю потенційних можливостей (компетентностей) до ефективної професійної діяльності безпосередньо пов'язаний з професійною компетентністю випускників військового університету.

Професійна компетентність – результат індивідуальної самореалізації особистості. Реалізаційна спрямованість відбивається в ієрархічній структурі мотиваційної сфери особистості, виявляється у цілеспрямованих вчинках і поведінці, переживається на емоційному рівні як інтерес, захоплення, відчуття перспективи [12, с. 166].

Багато науковців у структурі професійної компетентності фахівця визначають ключові (мотиваційна, соціальна, особистісна) компетенції і власне професійну компетенцію. Складовими останньої визначаються професійні знання, професійні вміння та навички, професійно-значимі психофізіологічні властивості, професійно-значимі якості. Такий підхід може мати, на нашу думку, місце при визначенні таксономії часткових цілей професійної підготовки (визначенні предметних компетентностей військового фахівця). Але він протиставляється саме сутності компетентнісного підходу, який визначає професійну компетентність як складну інтегровану якість особистості, при чому, мова йде не про окремі знання або вміння і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дозволяє військовослужбовцю здійснювати діяльність в цілому [10, с. 160]. Достатньо вагомо ця думка виражена у визначенні Дж. Брітела: “Компетентність – здатність до виконання завдань. Вона може вміщувати знання, уміння, розуміння та волю” [15].

На нашу думку, професійні знання, навички й уміння, властивості, якості особистості військового фахівця – це підґрунтя, потенціал особистості, який дозволяє опанувати йому достатнім рівнем професійної компетентності (здатністю застосовувати цей потенціал).

Цілі, завдання і зміст формування компетентності фахівців військово-соціального управління визначаються через аналіз їх професійної діяльності, на думку О.В. Бойка, їх професійної діяльності, як різновиду “...соціального управління та військової діяльності, цілеспрямованого, послідовного впливу

на підлеглий особовий склад на основі єдиноначальності у мирний і воєнний час” [1, с. 411].

На думку Т. М. Мацевко військово-спеціальна компетентність фахівця з військово-соціального управління складом передбачає опанування такими сферами теоретичної та практичної діяльності, які дозволяють ефективно проводити заходи по вихованню військовослужбовців, формуванню та корегуванню соціальних процесів у військовому колективі відповідно до завдань підрозділу. Розвиток цієї компетентності передбачає сформованість у фахівця психологічної, педагогічної, соціальної, комунікативної та правової компетентностей [7, с. 152].

Метою статті є обґрунтування сутності компетентісного підходу як необхідної умови навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління.

Виклад основного матеріалу. Випускник військового університету має бути підготовленим до самостійного оволодіння новими технологіями у військово-професійній галузі, здатним до продуктивної творчої діяльності, прийняття та реалізації нестандартних, нетипових рішень. Водночас офіцер повинен бути гармонійною особистістю, спроможний до саморозвитку, самовдосконалення, реалізації творчого потенціалу у військово-професійній галузі.

Застосування компетентісного підходу в системі підготовки військових фахівців передбачає досягнення ними кінцевого результату освітнього процесу – сформованості передбачених, що містять у собі визначені професійно важливі якості. До основних з них варто віднести такі: соціально-особистісної (морально-етичні, індивідуально-психологічні, самовдосконалення); загальнонаукової (базові знання з гуманітарної та соціально-економічної, математичної та природничо-наукової підготовки); загально-професійної (організаційно-управлінські, правові, тактичні, виховної роботи, інформаційно-комунікативні, несення чергової служби); спеціалізовано-професійної (тактико-спеціальні, військово-технічні, методичні) [3, с. 197].

Компетентісний підхід у професійній освіті в умовах військового університету визначає особливу організацію освітнього процесу. При цьому підвищується його проблемно-дослідницька, практико-орієнтовна та творча направленість, всі види практик приймають прикладний характер і пов’язані з виконанням проектів, які орієнтовані на сучасні вимоги [8, с. 43].

Збройним Силам України необхідний професіонал, який має сформований творчий, морально-особистісний досвід. Виходячи з цього, проблема компетентісного підходу як необхідної умови навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління у Національному університеті оборони України імені Івана Черняхівського постає як одна з найвагоміших, розв’язання якої багато в чому забезпечить сталий розвиток Збройних Сил України.

Варто виділити чинники, які впливають на підвищення ефективності навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління при компетентісному підході. Це: діяльнісні (практична спрямованість військово-спеціальних дисциплін, професійно-педагогічна майстерність науково-педагогічного працівника, здатність слухачів до навчання військово-спеціальних дисциплін за обраним фахом, включаючи їх мотивацію, рівень загальної підготовки, дисциплінованість, відповідальність); організаційно-методичні (систематичне вивчення теоретичних положень наук і оперативне їх відбиття у змісті військово-спеціальних дисциплін, організація колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності, координація й узгодження всіх елементів методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін, дидактична обробка матеріалу, рівень розвитку у слухачів навичок і вмінь самостійної роботи та її організації) [11, с. 179].

Військовий фахівець військово-соціального управління є представником спеціально призначеного суспільством органа, який займається поширенням загальнонаціонального виховного середовища на військову організацію. Як зазначає В.В. Ягупов, ця структура призначена для організації та проведення роботи щодо формування і розвитку у військовослужбовців, працівників ЗС України професійно необхідних психічних якостей, моральної свідомості та самосвідомості, особистої відповідальності за виконання функціональних і службових обов'язків, високої духовної культури, почуття патріотизму, здійснення заходів щодо соціального захисту їх прав і свобод, що має забезпечувати високу бойову готовність органів управління, об'єднань, з'єднань і частин, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування військових колективів [2, с. 506–507].

Військовий фахівець військово-соціального управління несе безпосередню відповідальність за "...організацію і проведення виховної роботи; МПС особового складу підпорядкованих їм військових частин (з'єднань); МПЗ бойової готовності, бойової підготовки, виконання бойових завдань, правопорядку, повсякденної діяльності особового складу військової частини; гуманітарну підготовку та інформаційну роботу, організацію дозвілля військовослужбовців, членів їх сімей, працівників військової частини, їх соціальний захист"[5].

До переліку військово-спеціальних дисциплін професійно-спеціальної підготовки магістрів військово-соціального управління входять: морально-психологічне забезпечення операцій (бойових дій), прикладна психологія військової діяльності, воєнно-ідеологічні основи української державності, інформаційно-пропагандистське забезпечення військ (сил), морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності військ (сил), сучасні суспільно-політичні процеси, військово-соціальне управління, методика військово-соціальних досліджень.

Результат професійної освіти – це сукупність набутих особистістю можливостей до професійної діяльності, тобто компетентностей особистості. [6, с. 157].

Результати освіти у військовому університеті – це очікувані й вимірювані досягнення випускників, які визначають, що здатний робити випускник по завершенні всієї або частини освітньої програми.

Перелік програмних результатів навчання військово-спеціальних дисциплін в системі професійно-спеціальної підготовки магістрів військово-соціального управління визначений в освітньо-професійній програмі фахівця з військово-соціального управління [14]: застосовувати сучасні методи та механізми військово-соціального управління під час виконання функціональних обов'язків; організувати виховання і формування у військовослужбовців національно-патріотичних та морально-бойових якостей, підтримувати у підрозділах, військових частинах (органах військового управління) морально-психологічний стан на рівні, необхідному для виконання завдань за призначенням; організувати морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності, виконання завдань бойової і мобілізаційної готовності та відновлення боєздатності підрозділів, військових частин (органів військового управління); планувати та організувати морально-психологічне забезпечення виконання військами (силами) інших, визначених законодавством України завдань (рятувальні, пошукові, участі у заходах особливого періоду, антитерористичні, міжнародні операції з підтримання миру та безпеки тощо); планувати та організувати морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування військових частин (підрозділів) у бою та операції; організувати та здійснювати інформаційний вплив на свідомість особового складу, формувати стійку мотивацію до збройного захисту територіальної цілісності, державного суверенітету України; знання та адекватне розуміння основ Української національної державницької ідеології, зовнішньої політики України, факторів, які визначають стан воєнної безпеки держави, завдань покладених на Збройні Сили України; аналізувати сучасні суспільно-політичні процеси в Україні та світі, розуміти причинно-наслідкові зв'язки їх розвитку, оцінювати суспільно-політичну обстановку та враховувати її в ході прийняття управлінських рішень, під час підготовки та виконання військами (силами) отриманих завдань; планувати та організувати психологічну підготовку особового складу військ (сил) до виконання завдань за призначенням в особливих та екстремальних умовах обстановки, організувати заходи щодо зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я військовослужбовців; організувати проведення соціально-психологічних досліджень, моніторинг соціально-психологічних процесів та оцінювання морально-психологічного стану особового складу військ (сил); визначати ефективність та коригувати діяльність суб'єктів морально-психологічного забезпечення.

В освітньо-професійній програмі фахівця з військово-соціального управління [14] визначено систему здатностей як складових військово-спеціальної компетентності: застосовувати основи військово-соціального управління в управлінській діяльності; організувати морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності військ (сил); організувати морально-психологічне забезпечення бойової, мобілізаційної готовності та відновлення боєздатності військ (сил); організувати морально-психологічне забезпечення виконання військами (силами) інших, визначених

законодавством України завдань (рятувальні, пошукові, участі у заходах особливого періоду, антитерористичні, міжнародні операції з підтримання миру та безпеки тощо); організувати морально-психологічне забезпечення операцій (бойових дій); організувати та здійснювати інформаційний вплив на свідомість особового складу з метою формування стійкої мотивації до збройного захисту територіальної цілісності, державного суверенітету України, адекватного розуміння воєнно-ідеологічних основ української державності, воєнно-політичної обстановки, завдань покладених на війська (сили), умов та особливостей їх виконання; аналізувати суспільно-політичні процеси в Україні та світі, розуміти причинно-наслідкові зв'язки їх розвитку, оцінювати суспільно-політичну обстановку та враховувати її в ході прийняття управлінських рішень, під час підготовки та виконання військами (силами) отриманих завдань; планувати та організувати психологічну підготовку особового складу військ (сил) до виконання завдань за призначенням в особливих та екстремальних умовах обстановки, заходи щодо зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я особового складу військ (сил); формувати та підтримувати у підрозділах, військових частинах (органах військового управління) морально-психологічний стан на рівні, необхідному для виконання завдань за призначенням; здійснювати контроль якості і коригувати діяльність підлеглих шляхом своєчасного виявлення проблем та відхилень в діяльності суб'єктів морально-психологічного забезпечення, а також змін суспільно-політичної обстановки та морально-психологічного стану особового складу.

На основі аналізу теоретичних підходів ми презентуємо визначення військово-спеціальної компетентності магістра військово-соціального управління, під якою розуміємо його здатність використовувати професійний потенціал (систему знань умінь та навичок з морально-психологічного забезпечення діяльності військ) для створення авторської технології професійної діяльності в напрямі формування достатнього для виконання завдань за призначенням морально-психологічного стану особового складу та створення умов для його самовдосконалення та самореалізації в процесі навчально-виховної діяльності.

Таким чином, розвиток військово-спеціальної компетентності магістрів військово-соціального управління у військовому університеті – багаторівневий, динамічний процес, метою якого є, з одного боку, використання професійного потенціалу (системи психолого-педагогічних знань, умінь та навичок) магістрів військово-соціального управління на основі проведення технології з розвитку військово-спеціальної компетентності, з іншого, створення сприятливого освітнього середовища вищого військового навчального закладу [13].

Для офіцера-випускника як магістра військово-соціального управління розвинена військово-спеціальної компетентність визначає зміст діяльності. Детермінанти змісту військово-спеціальної компетентності найбільш високого рівня пов'язані з формуванням творчих якостей, умінням самостійно діяти в нестандартних та складних умовах, передбачають самовизначення, самореалізацію та самовдосконалення особистості в освітньому процесі. Важливим при цьому є прагнення особистості виробити

духовні, моральні, вольові, психологічні та фізичні якості через самовиховання і самоосвіту в період навчання у військовому університеті та постійного вдосконалення своїх якостей у процесі подальшої діяльності.

Перебудова навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління військового університету, обумовлена потребою військової практики на проблемно-діяльнісну концепцію навчання вимагає від науково-педагогічних працівників творчого пошуку шляхів реалізації названої концепції, рішучу відмову від сформованих стереотипів у викладанні військово-спеціальних дисциплін. Передова педагогічна практика показує, що одним з таких шляхів є викладання військово-спеціальних дисциплін на основі компетентісного підходу.

Компетентісно-орієнтоване навчальне заняття – це гнучка цілісна динамічна система взаємопов'язаних компонентів, змістових ліній, компетенцій і проблемних ситуацій. Таке навчальне заняття процесуально й змістовно забезпечує предметний та духовний розвиток слухача, неперервність інтенсивної розвивальної взаємодії науково-педагогічного працівника й суб'єктів навчання. Компетентісно-орієнтоване навчальне заняття зорієнтоване на досягнення планованого кінцевого результату всіма суб'єктами освітнього процесу та забезпечує особистісно зорієнтований простір для повної реалізації резервів власного Я (слухача) через осягнення навчального матеріалу та сприяє вияву компетентності суб'єктів освітнього процесу як фасилітаторів на основі довершено-послідовної діяльнісної технології підготовки і проведення навчального заняття.

Компетентісно орієнтоване навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління передбачає усвідомлення слухачами завдання, визначення шляхів вирішення завдання, контроль ефективності власних дій та створення соціально й особистісно-значущого продукту своєї діяльності. Компетентісне навчання – це навчання, яке орієнтоване на розвиток особистості, її культури мислення, аналітичної рефлексії, самостійності і відповідальності за прийнятті рішення. При такому навчанні слухачі набувають досвіду щодо вияву та ідентифікації проблеми, набувають навичок дослідження і проектування, співробітництва, застосування відомих та створення нових технологій отримання навчального продукту, оцінювання якості результату власної діяльності [9, с. 127].

Отже, в основу навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління для Збройних Сил України має бути покладений компетентісний підхід, який дозволяє комплексно враховувати у системі фахової безперервної освіти фахівця з військово-соціального управління вимоги військово-професійної діяльності та суб'єктно-діяльнісні особливості слухачів, їхнє прагнення до самоактуалізації у військово-професійній діяльності. Метою такої діяльності є забезпечення високого рівня морально-психологічного стану особового складу, що достатній для виконання завдань за призначенням. Реалізації цієї мети сприяє також розвиток серед магістрів військово-соціального управління всебічно розвиненої, високоосвіченої, толерантної особистості громадянина України, спроможної свідомо виконувати свій професійний обов'язок.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бойко О.В.*, Військова педагогіка у професійній діяльності офіцера і сержанта: навчальний посібник. Книга 1. “Загальні основи педагогіки та військова дидактика” / [О.В. Бойко, Л.В. Коберський, В.М. Кожевніков, А.М. Романишин, С.В. Скрипник] – Львів: АСВ, 2012. – 454 с.
2. Військове виховання: історія, теорія та методика: Навчальний посібник / За ред. В.В. Ягупова. – К.: Graphic&Design, 2002. – 560 с.
3. *Зельницький А.М.* До проблеми гарантування якості військової освіти / А.М. Зельницький // Підготовка військових фахівців у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України: стан, проблемні питання та перспективи вдосконалення: матер. міжвідом. наук.-практ. конф., 16 грудня 2015 р. – К: НУОУ, 2016. – С. 196–199.
4. *Зязюн І.А.* Філософія педагогічної дії: Монографія. / Іван Андрійович Зязюн. Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
5. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України: Затверджена Указом Президента України від 12 січня 2004 року № 28/2004 // Народна армія. – 2004. – 4 лютого. – С. 1–2.
6. *Литвиновський Є.Ю.* Компетентність сучасного офіцера Збройних Сил України як результат професійної освіти: проблема визначення / Є. Ю. Литвиновський // Кредитно-модульна технологія навчання та методичне забезпечення контролю якості успішності: матер. всеукр. наук.-практ. конф., 24–25 січня 2006 р. – Полтава: ПВІЗ, 2006. – С. 155–157.
7. *Мацевко Т.М.* Управлінська компетентність офіцерів військово-соціального управління / Т.М. Мацевко. // Вісник Національного університету оборони України. – 2015. – Вип. 1 (44). – С. 148–153.
8. *Олійник Л.В.* Компетентісний підхід як необхідна умова сучасної освіти у військовому університеті / Л.В. Олійник. Проблеми освіти. Науковий збірник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, стаття – 2010. – Вип. 65. – С. 43–48.
9. *Олійник Л.В.* Концептуальні засади навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник. Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 679. – С. 124–133.
10. *Олійник Л.В.* Концептуальні підходи до визначення структури професійної компетентності сучасного офіцера Збройних Сил України / Л. В. Олійник. Збірник наук. праць “Військова освіта” Національного університету оборони України. – № 1 (27). – 2013. – С. 159–166.
11. *Олійник Л.В.* Основи побудови методичної системи навчання військово-спеціальних дисциплін магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. стаття – 2013. – № 4 (69). – С. 178–190.
12. *Олійник Л.В.* Професійна компетентність майбутніх офіцерів-зв’язківців: психолого-педагогічний аспект / Л.В. Олійник. // Збірник наук. праць Військового інституту Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. – № 1. – 2005. – С. 166–171.
13. *Олійник Л.В.* Технологія розвитку військово-спеціальної компетентності в магістрів військово-соціального управління / Л.В. Олійник. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014 – № 2 (71). – С. 95–107.

14. Освітньо-професійна програма другого (магістерського) рівня вищої освіти з галузі знань “Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону” зі спеціальності “Забезпечення військ (сил)” спеціалізації “Військово-соціальне управління” / колектив авторів. – К.: НУОУ. – 25 с.

15. Britell J.K. Competency and Excellence // Minimum Competency Achievement Testing/ Taeger R.M.& Tittle C.K. (eds.) – Berekley, 1980. – P. 23 – 29.

Л.В. Олейник, полковник, кандидат педагогических наук
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черныховского

КОМПЕТЕНТНОСНЫЙ ПОДХОД КАК НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ ОБУЧЕНИЯ ВОЕННО-СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН МАГИСТРОВ ВОЕННО-СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ

В данной статье определено понимание компетентного подхода как необходимого условия современного образования в военном университете. В данной статье представлены некоторые подходы отечественных и зарубежных исследователей к определению понятия “компетентность”. Автор описывает основные современные теории, которые определяют компетентностный подход в образовании как базовый применительно к профессиональной подготовке компетентного офицера.

Ключевые слова: компетентность, компетенция, компетентностный подход, магистр, военно-социальное управление, военно-специальные дисциплины, обучение.

L.Oleynik, Colonel, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher of the Scientific National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovskiy

COMPETENCES APPROACH AS NECESSARY COND OF EDUCATION IN SPECIAL MILITARY SUBJECTS OF THE MASTERS OF MILITARY AND SOCIAL MANAGEMENT

Understanding competence is definite approach In this article how necessary condition of modern education in the military university. The article reveals some approaches to the definition of the term “competence” given by some native and foreign researchers.

The article contains the recommendation to military pedagogues, based on the analysis of the main trends of improvement of the system of education in military and social disciplines of the masters of military and social management.

Keywords: competence, jurisdiction, competences approach, graduating, master, military social management, militaryspecial discipline, education.